

Måling av lykke

Innlegg på Nordisk statistikermøte, København, 12 – 13. August 2010

Olav Ljones. Statistisk sentralbyrå, Norge

olj@ssb.no

1. Innledning

Det pågår for tiden en debatt om nye utviklingsmuligheter for den internasjonale offisielle statistikk. Ett av debatttemaene er om den offisielle statistikk dekker de viktigste brukerbehov siden den ikke har samlemål på nasjonal livskvalitet og heller ikke forsøker å måle lykke - gjerne basert på subjektive mål.

Det foregår arbeid med denne problemstillingen i flere land og noen av de internasjonale statistikk organisasjoner har engasjert seg sterkt. Det foreligger resultater fra prosjekter og undersøkelser i mange land med flere typer metoder. Et av spørsmålene som er reist er om noen av disse undersøkelsene er av en slik kvalitet og har et så tydelig brukerbehov at det bør lages et internasjonalt rammeverk for dette i den offisielle statistikk. Det er mulig å observere at mange har klare og polariserte tanker om dette. Innlegget har ikke klare anbefalinger men trekker fram noen observasjoner og momenter som bør være med i den videre debatt.

2. Brukebehov og svakheter med nåværende offisiell statistikk

I noen land er det mulig å observere frustrerte politikere som klager over manglende velgerkontakt. Det sies at den praktiske politikk ikke når fram til velgernes egentlige behov. Videre sies det at de økonomiske hensyn dominerer over andre hensyn som de sosiale eller miljømessige i politikken. Det endelige mål for politikken skal være å bedre livskvaliteten eller lykken for innbyggerne. Ofte brukes det moderate ordet livskvalitet framfor det mer krevende lykke. Forskjellene er kanskje ikke så store på lykke og livskvalitet.

Et helt sentral dokument er rapporten fra den komité som den franske president Sarkozy satte ned med økonomen Joseph Stiglitz som leder (Stiglitz et al 2009). En annen bok med bred oversikt over emnet er skrevet av den britiske økonom Richard Layard (2005). Det norske Storting diskuterte 15. juni 2009 et forslag fra representantene Høybråten og Syvertsen (2009) om et mål for brutto nasjonal livskvalitet som et supplement til brutto nasjonalprodukt for å sikre et bedre samsvar mellom politikken og det som gir innbyggerne høy livskvalitet.

Alle disse dokumenter innleder med å peke på at nasjonalinntekt/nasjonalprodukt er et dårlig mål på livskvalitet. Dette er imidlertid et kjent forhold fra alle framstillinger av nasjonalregnskap og samfunnsøkonomi. Det kan derfor overraske at dette forhold likevel får såpass bred plass. For å være lett ironisk kan en mistenke noen av de som ønsker mer statistikk om livskvalitet for ikke å ha fulgt Piet Heins advarsel ” En yndet form for polemik består i det probate trick at dutte folk en mening på hvis vanvid alle kan forstå.”

Det er videre verdt å merke seg at det tas som gitt at politiske områder som er godt dekket av data og statistikk vinner i prioriteringskampen over andre politikkområder med hensyn på oppmerksomhet. Dette er en grunnleggende tillitserklæring som de offisielle statistikkbyråene må ta inn over seg. Det kan imidlertid bygge på en overdreven tro på at moderne politikk er faktabasert (evidence based) og at politikeren i det heseblesende informasjonssamfunn makter å sortere ut og bygge på den kvalitetssikrede informasjon. Jeg tror dette er mer komplekst – fra statistikernes ståsted synes politikken å være påvirket av mye informasjon som ikke er kvalitetssikret og som ikke er offisiell statistikk.

I Stiglitz et al (2009) og Layard (2005) er det en innsiktsfull og relevant drøfting av svakheter ved SNA begrepsdannelsen og bruttonasjonalinntekt /produkt som mål for livskvalitet. Stiglitz ga selv uttrykk for i sitt innlegg på OECD World Forum i Busan 2009 at gjennomgangen i hans komitéinnstilling ikke inneholder mye nytt for eksperter på nasjonalregnskap og offisiell statistikk. Det er for eksempel pekt på at verdi av ikke markedsbasert produksjon ikke fanges opp, at fritiden har en verdi og at fordelings effekter ikke blir fanget opp.

Kritikken mot nasjonalregnskapet som har fått stor oppmerksomhet kommer omtrent samtidig som det fullføres en relativt omfattende revisjon av SNA (SNA 2008 er kommet). Momentene til Stiglitz og andre kritikere har vært kjent og vært inkludert i momentlistene for revisjonen, men likevel ikke endt med konkret oppfølging.

Det er imidlertid også slik at om en ved mulige framtidige revisjoner av SNA kommer denne kritikken i møte – vil ikke nasjonalregnskapet dekke alle behov for en forbedret statistikk over livskvalitet.

Drøftingene peker med rette på at livskvalitet er et flerdimensjonalt fenomen. Det er en lang rekke enkeltstatistikker som inneholder relevante opplysninger om velferd og livskvalitet. Slik statistikk har en omfattende plass i alle lands offisielle statistikk. Dette er også synspunkter som for eksempel SSB har fremmet når vi blir utfordret med spørsmål om hva norsk offisiell statistikk har av tall for livskvalitet. Dette er også i samsvar med omtalen i Det norske nasjonalbudsjett for 2010 (framlagt av Regjeringen høsten 2009. St meld nr 1 (2009-2010) side 89.)

Det er flere grunner til at denne strategien med god enkelt statistikk på de ulike velferdsområder ikke synes å tilfredsstille de brukerbehov som bl a Stiglitz et al legger vekt på. Eurostat, som gjennom mange år har drøftet sosial og velferdsstatistikk, har nå å satt ned en gruppe på høyt nivå "Sponsorship" som skal følge opp blant annet tanker fra Stiglitz et al og sitt eget Eurostat prosjekt GDP and Beyond. (tre arbeidsgrupper vil arbeide parallelt)

De som har arbeidet med Sosial og velferdsstatistikk internasjonalt, har selv i mange år søkt etter et tydeligere felles rammeverk – for å komme kritikk om fragmentering etc i møte. Tidlig i 1970 årene ble det også internasjonalt søkt etter forbedrede systemer og rammeverk gjerne etter mønster av nasjonalregnskapet (bl a inspirert av arbeidet av Richard Stone) (Et nordisk prosjekt hadde akronymet SSDS). En kan lese Stiglitz rapporten som en påminning om at dette arbeidet ikke er fullført. Det synes å være et stort brukerbehov for samlemaal som skal være lette å formidle og som kan gi enkle svar på krevende spørsmål – har livskvaliteten bedret seg ?

Det er ikke bare for sosiale forhold og livskvalitet at en jakter på tydelige samleindikatorer. Dette er i med sammensatte samleindikatorer i offisiell statistikk er en viktig problemstilling på mange områder for den offisielle statistikk. På noen områder som i SNA og for eksempel i konsumpris indekser, er det solid teori og empiri for å lage og formidle analytisk begrunnede samleindekser. Kvaliteten kan sikkert drøftes også her, men det er likevel en teoretisk forankring bak disse indeksene eller samlemaalene.

Så kommer det et ønske om at den offisielle statistikk skal inkludere samleindekser også på områder hvor en ikke har et teoretisk/analytisk fundament for sammenveiningen. Vekter og metoder vil være arbitrære. På området bærekraft er det en slik diskusjon om samlemaal som også er tatt opp og drøftet av Stiglitz et al (2009). I veien videre er det viktig at en foretar en grundig og presis analyse av brukerbehovene i forhold til arbitrære samleindekser for velferd.

Et annet poeng bygger på at livskvalitet eller lykke er et subjektivt fenomen. Den offisielle statistikk skal i hovedsak omhandle objektive og målbare forhold. Spørsmålet som nå åpenbart er reist med tyngde av mange, er om tiden er inne til at også den offisielle statistikk skal befatte seg med måling av lykke – som jo er et sterkt subjektivt fenomen.

3. Livskvalitet, velferd, lykke og framskritt – definerbart og målbart ?

En premiss for all statistikk er at det fenomen en skal beskrive er målbart. For å være målbart må det være definerbart. Lykke vil måtte regnes som et i statistisk sammenheng ikke definerbart begrep og som dermed ikke lar seg tallfeste. Dette er det nok bred enighet om. Også Stiglitz et al omtaler et slikt syn, men som de likevel fraviker ved å vise til nyere forskning og metodiske framstøt som gjør dette likevel til en farbar vei. De skriver: *" Only a few years ago , the idea of measuring people subjective states would have appeared incongruous. Today several methods have made subjective well-being amenable to systematic quantification" .*

Det sentrale gjennombrudd som det refereres til er særlig knyttet til Daniel Kahneman (Israel og Princeton) - som selv om han er psykolog fikk den såkalte Nobelprisen i økonomi i 2002.

En sentral referanse er en artikkelsamling som er redigert av Kahneman D, E. Diener og N Schwarz, (1999). En oversikt finnes også i Kahnemann og Krueger (2006).

Det er bred enighet om at livskvalitet – regnet som noe som kan kalles lykke – er et klart subjektivt forhold. Så kan en tenke seg at selv den subjektive tilstand – lykke eller fravær av lykkefølelse – kan måles gjennom utsagn eller formidling fra respondenten. Da blir det et teoretisk spørsmål om den subjektive lykke lar seg observere og tallfeste på en tilfredsstillende objektiv måte.

Det er ikke tvil om at intervju og observasjoner av respondenten er en adekvat metode for data også til offisiell statistikk. Det er også kjent at slike undersøkelser kan bli krevende, byrdefull for respondenten, kostbar for de ansvarlige og dermed ha svak kvalitet. I Norge og i andre har vi stadige utfordringer med for eksempel forbruksundersøkelsene. Det er også krevende å gjennomføre tidsbruksundersøkelsene.

Vi ser også flere eksempler på at intervjuundersøkelser, som til dels også gjennomføres av statistikkbyråene som oppdrag, inneholder spørsmål om lykke etc. Subjektive kjennetegn knyttet til arbeidsmiljø og jobbtilfredshet har vært utført selv om det ikke alltid tilhører den offisielle statistikk. På miljøstatistisk område har en lenge pekt på behovet for å kartlegge folks verdsetting av miljø og natur uten at dette har blitt inkludert i løpende offisiell statistikk. Så noe helt nytt er ikke dette med subjektive spørsmål ved intervjuer i sosiale "surveys". Slike subjektive surveys har likevel ikke en tydelig plassering i det som formidles som offisiell statistikk.

Selv om en ved intervjuundersøkelser i praksis kan spørre om "hvor lykkelige folk er" og får svar som kan telles, bearbeides og formidles, er ikke lykke og livskvalitet dermed nødvendigvis blitt definerbart og målbart. Det er ikke sikkert vi måler det vi spør om på en statistisk relevant måte. Hvis hver enkelt respondent har sin egen personlige lykkedefinisjon og en ikke sammenlignbar – kan statistikken lett bli meningsløs. Dette er det ikke lett å oppdage.

Den enkleste tilnærmingen når en skal måle lykke kan synes å være å gå direkte på sak og spørre om nivå på lykke – tallfestet på en eller annen skala (fra 1 – 10 f. eks.). Det finnes flere rapporter som analyserer og stiller opp internasjonale sammenligninger. Se for eksempel Deaton (2007) som analyserer et Gallup materiale for 132 land fra 2006. Resultatene viser at det er en sterk sammenheng mellom livskvalitet (happiness) og nasjonalinntekt pr capita. Betinget av inntektsnivå er det imidlertid negativ virkning på lykke av økonomisk vekst.

Det er også spørsmål om tilfredshet med enkelt områder som for eksempel helsesystemet. Her kan en se at blant de rike land så har Norge langt større tilfredshet med helsesystemet enn USA.

4. Forbedrede metoder

En ser også at det ved siden av den enkle metoden med ett spørsmål (angi lykke på en skala fra 1 til 10) finnes det utvidelser med område spesifikk lykke eller tilfredshet. Hvor fornøyd er du med helsevesenet for eksempel. Denne økte presisjon kan ha noen felles trekk med undersøkelser av tilfredshet med offentlige tjenester. Det er ulik fortolkning av spørsmål om hvor fornøyd en er med offentlige tjenester avhengig av om en spør bare dem som har brukt tjenesten eller om en spør alle også dem som ikke har brukt tjenesten.

Metodeframstøtene på lykkeområdet ser ut til å forfølge et opplegg hvor en kombinerer en rekonstruksjon av aktiviteter og tidsbruk med spørsmål om subjektiv tilfredshet med aktivitetene. Den tradisjonelle metode omtales som Experience Sampling. Dette har vært sett på som en verdifull men ressurskrevende metode – som det har vært vanskelig å implementere på store sannsynlighetsutvalg. De metodeframstøt som Stiglitz et al 2009 viser til som bergunnelse for å anbefale mer statistikk om subjektiv lykke ser ut til å dreie seg om smarte måter å gjennomføre "Experience Sampling" undersøkelser på, hvor observasjonsperioden er kortet ned og er fersk. Metoden omtales som (DRM - Dayly reconstruction method).

5. Statistisk kvalitet og noen funn

Siden lykke ikke er definerbar eller målbar direkte – selv om en spør – er det begrenset hvilke konsistens og kvalitetskontroller en kan gjennomføre. En type kvalitetsundersøkelse får en ved å sammenligne svar ved gjentatte målinger for identiske individer i en populasjon. Ved faktaspørsmål som for eksempel utdanning har de to observasjonene ofte en korrelasjon så høy som ca 0,9. Ved spørsmål om lykke kan en observere en tilsvarende korrelasjon som er lavere, kanskje fra 0,6 til 0,4 litt avhengig av spørsmåls metode. Ser en på resultater fra metoder som rekonstruerer tidsbruken for en dag og relaterer spørsmål om trivsel til dette blir korrelasjonen fra 0,5 til 0,7. Det omtales i Krueger A og D Schkade (2008) at dette tross alt ikke er så lavt, selv om det er lavere enn for andre faktaorienterte kjennetegn.

Kvalitet av denne statistikk kan også belyses i noen grad ved å se på noen funn. Mange rapporter viser at i noen grad øker lykken med høyere verdier på det en vil kalle objektive mål for livskvalitet. Høy inntekt gir høyere livskvalitet. Det er imidlertid også et kjent paradoks, ofte omtalt som Easterlin paradokset. (se for eksempel Frey og Stutzer (2002) og Easterlin (1995)) En kan finne at for individer stiger lykken når inntekten stiger, mens dette ikke gjelder for sammenligning mellom land eller når en ser på utviklingen i landene over tid. Det er stor interesse for utviklingen i Kina og i den periode vi har hatt med ekstrem sterk økonomisk vekst så viser funn at det er en sterkt vekst i materiell livsstandard men Gallup undersøkelsene viser en negativ utvikling i målt lykke for årene 1994 - 2005. (Kahneman og Krueger 2006)

Ett av de klare funn mange forfattere viser til er at arbeidsløshet har en sterk negativ virkning på lykke. Vennskap og sosial kontakt virker positivt på lykke. Relative plasseringer for eksempel av inntekt kan virke sterkt inn på lykke. Verdien av et lønnsoppryk reduseres hvis de andre på jobben får et større lønnsopprykk.

Folk har stor tilpasningsdyktighet noe som viser seg ved at f. eks uførhet umiddelbart reduserer lykken men dette lykkefall vil kompenseres raskt (bare ett år). Rask tilpasning gjelder også positive lykkesjokk som en lotterigevinst hvor den positive lykkeeffekt avtar raskt. Et annet funn (Kahneman og Krueger 2006) er at f.eks. ekteskap har klar virkning på lykke – men faktisk inntreer gevinsten ett år før ekteskapet og så avtar lykkegevinsten raskt etter “honeymoon” perioden. En annen observasjon som kan virke paradoksal er at lykken er større blant eldre enn de yngre i utvalgene. En kan undres over at politikerne higer etter informasjon av denne typen.

6. Politikk og lykkemåling

I de mange forslag om mer data om livskvalitet hevdes det at det er et sterkt brukerbehov for bedre data om livskvalitet inkludert subjektive mål for lykke. Slik sett er brukebehovene godt dokumentert. Det kan imidlertid likevel være grunn til for oss som statistikere å foreta en kritisk gjennomgang av hvordan bruken av tallene skal være og hvordan bedre tall for livskvalitet og lykke skal være for å komme til nytte. Vi må også her som ellers foreta en kvalitetsvurdering av for eksempel subjektive tall for lykke i forhold til de kvalitetskrav som skal stilles til offisiell statistikk. Det kan være riktig å være restriktiv med hensyn til hva som skal kalles som offisiell statistikk - selv om brukerettsspørsmålet er fremmes med høye stemmer.

Layard (2005) og Stiglitz et al (2009) har noen korte avsnitt med omtale av hvordan slike tall kan utnyttes. Et eksempel er bedre tall grunnlag for vurdering av offentlige utgifter. I forhold til norske programmer for kommunal (KOSTRA) og statlig (StatRes) statistikk mener vi at denne etterspørselen dekkes best fra SSB ved at vi forbedrer måling av objektiv ressursinnsats og observerte resultater. Innenfor dette program arbeider vi også med objektive kvalitetsmål.

Et annet eksempel som nevnes er at en ved beslutninger om offentlige investeringer, gjerne vil bruke nytte kost analyse og at disse vil bli forbedret ved å trekke inn resultater fra lykkemåling. Dette fordi virkningen på lykke er det egentlige mål med prosjekter eller politikken. Umiddelbart virker det imidlertid ikke så lett å se hvordan en kan dra nytte av tall for generell lykkemåling i slike nytte kostanalyser. Det er heller ikke lett å se hvordan en skal utnytte noen av observasjonene om for eksempel den raske tilpasning i praktisk politikk.

7. Oppsummering. Veien framover - for offisiell statistikk.

Det er fra mange hold og med ulike vinklinger pekt på svakheter ved den offisielle statistikk. I denne sammenheng er det statistikkens evne til å belyse livskvalitet eller lykke som er kritisert. Kritikken av nasjonalregnskapet som datakilde for beskrivelse av livskvalitet – er ett av poengene. Denne kritikken er ikke ny og kan med fordel tas videre i det løpende arbeid med å forbedre nasjonalregnskapet. I oppfølgingen er det grunn til å holde fast på den teoretiske forankring og de brede brukergrupper som nasjonalregnskapet har. Forbedringer for å fange opp forhold som er viktige for livskvalitet må skje innenfor nasjonalregnskapets teoretiske ramme og ikke forringe bruken av NR i finans- og pengepolitikk.

Det finnes en rekke tradisjonelle enkelt statistikker som belyser enkelt forhold av stor betydning for livskvalitet og lykke. En kritikk av nåværende sosial og levekårsstatistikk er at de ikke har utviklet regnskapssystemer som også gir samleindikatorer. Statistikerne kan svare at livskvaliteten fra år til annet går opp på noen områder og ned på andre – men kan ikke svare på den samlede livskvalitet. Det ser imidlertid ut til at fagstatistikernes advarsel mot arbitrære sammenveininger vekker liten forståelse hos brukergrupper. Denne debatten bør fortsette selv om noen politikere allerede har svaret – ja til de sammensatte indekser

Det siste poeng i debatten er at samfunnsforskere og politikere i større grad må trekke lykke inn i analysene og at den subjektive lykke sies å kunne være målbar gjennom sofistikerte intervjuopplegg. Også enkle opplegg med enkle lykkespørsmål gir grunnlag for internasjonale sammenligninger. Det er satt i gang programmer som ser ut til å ha som formål å lage internasjonale rammeverk eller anbefalinger for hvordan denne type statistikk skal inkluderes som offisiell statistikk. Debatten kan se ut til å være polarisert – noen har intuitivt fanget brukerinteressen og sett spennende resultater og er klare til å starte opp – mens andre finner dette med lykke for løst og umålbart og at dette emne kan ha interesse men at det faller utenfor den offisielle statistikk.

Debatten er viktig og mitt råd er at den må tas grundig. Det finnes allerede mange undersøkelser og nasjonal og internasjonal aktivitet – som blir tillagt vekt uten av den offisielle statistikk har spilt en ledende rolle. Den offisielle statistikk har mange og krevende utfordringer i tillegg til subjektiv lykkemåling,

Litteratur

Deaton (2007) : "Income, aging, health and wellbeing around the world: Evidence from the Gallup world poll. NBER Working paper series Wp no 13317 (<http://www.nber.org/papers/w13317>)

Easterlin, R. (1995) Will raising the income of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behaviour and Organization* 27:1 pp 35 – 47)
Finnes på www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Frey og Stutzer (2002), "What can economists learn from happiness research) *Journal of economic literature* Vol XI (June 2002) pp 402 – 435.

Høybråten og Syvertsen Representantforslag nr 108 (2008 – 2009) til Stortinget
<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=43525> Debatten i Stortinget:
<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2008-2009/090615/19/>

Kahneman D, E. Diener og N Schwarz, eds (1999) " Well-being: The foundations of hedonic psychology" Russel Sage Foundations, New York.

Kahnemann og Krueger (2006) Developments in the measurement of Subjective Well-Being. *The Journal of Economic Perspectives*. 20 (1) 3 - 24

Krueger A og D Schkade (2008) "The reliability of subjective well-being measures" *Journal of Public Economics*, 92 (2008), 1833 - 1845)

Layard, R. (2005): *Happiness: Lessons from a new science*. New York The Penguin Press

Nasjonalbudsjettet 2010. St meld nr 1 (2009-2010) (side 89.)

Stiglitz et al 2009. Report by the Commission on the measurement of Economic Performance and Social Progress.